

УДК 347.625

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.1.38>

ПРОГАЛИНИ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ВИПЛАТИ АЛІМЕНТІВ ДРУЖИНІ ПІД ЧАС ВАГІТНОСТІ

Схаб-Бучинська Т.Я.,
*кандидатка юридичних наук,
доцентка, доцентка кафедри цивільного права
навчально-наукового юридичного інституту
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1615-8166>*

Схаб-Бучинська Т.Я. Прогалини законодавства у сфері виплати аліментів дружині під час вагітності.

Стаття присвячена дослідженню повноті реалізації вагітною жінкою свого права на утримання від чоловіка з яким перебуває у зареєстрованому шлюбі, а також отримання аліментів від чоловіка з яким шлюб не зареєструвала, але тривалий період часу проживала однією сім'єю. Розглянуто проблему щодо визначення моменту виникнення права на утримання, а також виявлено прогалини в законодавстві по питанні сплати коштів вагітній дружині. Адже, у частині 1 статті 79 Сімейного кодексу України викладено положення про те, що аліменти одному з подружжя присуджуються за рішенням суду від дня подання позовної заяви, а у частині 5 статті 84 Сімейного кодексу України зазначається, що аліменти, присуджені дружині під час вагітності, сплачуються після народження дитини без додаткового рішення суду. Із аналізу вказаних положень виникає питання щодо визначення моменту присудження та сплати аліментів. Адже кошти на своє утримання жінка потребує негайно і чекати до народження дитини вона не має змоги. З'ясовано, що заяву до суду про надання утримання жінка зможе подати лише після отримання письмових доказів, що підтверджують її вагітність. Тому звернутися до суду з позовом до чоловіка про надання коштів на утримання жінка має змогу значно пізніше, ніж вагітність буде виявлена.

Також, проблемою є те, що аліментні зобов'язання виникають лише між чоловіком та дружиною, які перебувають у зареєстрованому шлюбі, а та жінка, яка проживала певний період часу з чоловіком та завагітніла позбавляється права на утримання на період вагітності. Тому, у даній статті пропонується зрівняти у реалізації права на утримання усіх жінок, незалежно від того чи перебували вони у зареєстрованому шлюбі з чоловіком чи ні. Основним є те, що позивачка повинна довести спільне проживання та факт вагітності.

Також у статті проаналізовано судову практику щодо визначення оціночного поняття «тривалість спільного проживання» та з'ясовано, що тривалість спільного проживання повинно обчислюватися не кількістю прожитих років, а документами, які чоловік та жінка можуть пред'явити у суді як доказову базу того, що ці особи проживали однією сім'єю, вели спільний побут та мали взаємні права та обов'язки.

Ключові слова: шлюб, сім'я, утримання, аліментні зобов'язання, договір подружжя, «фактичне подружжя», право на утримання вагітної дружини, тривалість спільного проживання.

Skhab-Buchynska T. Gaps in the legislation in the field of payment of alimony to the wife during pregnancy.

The article is devoted to the investigation of the full implementation by a pregnant woman of her right to maintenance from the husband with whom she is in a registered marriage, as well as receiving alimony from the husband with whom she did not register the marriage, but lived in the same family for a long period of time. The problem of determining the moment of emergence of the right to maintenance was considered, as well as gaps in the legislation on the issue of payment of funds to a pregnant wife were identified. After all, part 1 of article 79 of the Family Code of Ukraine states that alimony is awarded to one of the spouses by a court decision from the date of filing the claim, and part 5 of article 84 of the Family Code of Ukraine states

that alimony awarded to the wife during pregnancy are paid after the birth of the child without an additional court decision. The analysis of the specified provisions raises the question of determining the moment of award and payment of alimony. After all, a woman needs funds for her maintenance immediately and she cannot wait until the birth of a child. It was found out that a woman will be able to submit an application to the court for maintenance only after receiving written evidence confirming her pregnancy. Therefore, a woman can apply to the court with a lawsuit against her husband for her maintenance funds much later, before the pregnancy will be discovered.

Also, the problem is that alimony obligations arise only between a husband and wife who are in a registered marriage, and a woman who lived with her husband for a certain period of time and became pregnant is deprived of the right to maintenance during pregnancy. Therefore, this article proposes to arrange the right to maintenance for all women, regardless of whether they were in a registered marriage with a man or not. The main thing is that the plaintiff must prove cohabitation and the fact of pregnancy.

The article also analyzed judicial practice regarding the definition of the evaluative concept of “duration of cohabitation” and found out that the duration of cohabitation should be calculated not by the number of years lived, but by documents that a man and a woman can present in court as evidence that these persons lived as one family, led a common life and had mutual rights and obligations.

Key words: marriage, family, maintenance, alimony obligations, marriage contract, “de facto spouse”, the right to maintenance of a pregnant wife, duration of joint residence.

Постановка проблеми. Згідно частини 3 статті 24 Конституції України усі громадяни України мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям [1]. Згідно із частинами 1 статей 49, 50 Сімейного кодексу України дружина має право на материнство, чоловік має право на батьківство [2]. Дані права є особистими немайновими, природними правами жінки, чоловіка, які охороняються та гарантуються державою. Однак, бувають випадки, коли інтереси одного з подружжя можуть бути дещо обмеженими у зв'язку із виникненням певних труднощів чи життєвих обставин, які в повній мірі не дають можливості особі реалізувати себе як особистість. Тому законодавець закріпивши статтю 55 Сімейного кодексу України зобов'язав подружжя турбуватися про сім'ю, піклуватися про побудову сімейних відносин між собою та іншими членами сім'ї на почуттях взаємної любові, поваги, дружби, взаємодопомоги [2]. Вступаючи в шлюбно-сімейні відносини, реєструючи шлюб подружжя добровільно бере на себе особисті немайнові та майнові обов'язки, зокрема, зобов'язання матеріально підтримувати одне одного. Однак, в більшості випадків, саме жінка може знаходитися у нерівних відносинах із чоловіком, адже може перебувати у стані вагітності, здійснювати догляд за дитиною до досягнення нею трьохрічного віку чи у разі наявності у дитини вад фізичного або психічного розвитку до досягнення дитиною шести років. Саме при наявності цих обставин, жінка не може в повній мірі забезпечити себе та дитину усім необхідним. Тому законодавець убезпечив інтереси таких жінок закріпивши у Сімейному кодексі України статтю 84, де йдеться про право дружини на утримання під час вагітності та у разі проживання з нею дитини. Однак деякі положення даної статті не позбавлені прогалин і потребують додаткового дослідження та чіткого аналізу.

Саме тому **метою даної статті** є дослідження та аналіз теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо застосування статті 84 Сімейного кодексу України, які регулюють порядок здійснення жінкою свого права на утримання під час вагітності. Основним завданням даного дослідження є виявлення кола проблем, що виникають під час реалізації вагітною дружиною свого права на утримання від чоловіка – батька дитини, з метою захисту її інтересів та народження нею здорової дитини, а також внесення пропозицій у деякі положення Сімейного кодексу України щодо матеріального забезпечення жінки під час вагітності.

Аналіз проблем пов'язаних із виконанням обов'язку дружини та чоловіка спільно піклуватись про побудову сімейних відносин між собою, зокрема, реалізації зобов'язань по матеріальній підтримці одне одного, а також надання утримання вагітній дружині та жінці у разі проживання з нею дитини є вельми актуальним завданням і набуває особливої значущості. Так, окремі аспекти обраної теми

дослідження привертали до себе увагу багатьох науковців та юристів - практиків, зокрема, В.К. Антошкіної, Л.В. Афанасьєвої, В.Ю. Євко, Т.П. Красвітної, В.О. Кожевнікової, О.В. Михальнюк, Я.В. Новохатської, О.І. Сафончик, Є.Д. Ханович та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. У статті 75 Сімейного кодексу України закріплено положення про те, що чоловік та дружина повинні матеріально підтримувати один одного. Ця правова норма базується на принципі моралі та ґрунтується на таких засадах побудови сім'ї, як любов, рівність, взаємоповага, добровільність, захист, допомога тощо. Однак, якщо один із подружжя відмовляється або ухиляється від свого обов'язку щодо утримання іншого з подружжя, який потребує матеріальної допомоги, останній має право звернутися до суду із вимогою про стягнення аліментів. Загальновідомим є те, що підставами виникнення аліментного обов'язку на утримання одного з подружжя є: реєстрація шлюбу; непрацездатність за віком чи станом здоров'я; потреба у матеріальній допомозі подружжя-позивача, та можливість надати таку матеріальну допомогу подружжям-відповідачем. Так, Т.П. Красвітна вважає, що підставою виникнення зобов'язання подружжя по утриманню є юридичний склад, до якого входять такі юридичні факти: 1) факт перебування дружини та чоловіка в зареєстрованому шлюбі; 2) непрацездатність одного з подружжя; 3) нужденність одного з подружжя; 4) платоспроможність другого з подружжя [3, с. 16].

Однак, законодавець закріпив ще й спеціальні підстави для стягнення аліментів з одного із подружжя на утримання іншого. Однією із них, що і є метою даного дослідження, є право дружини на утримання від свого чоловіка під час вагітності та у разі проживання з нею малолітньої дитини.

Цікавою є думка Є.І. Євко, яка вважає, що саме з моменту зачаття дитини у дружини виникає право на утримання від чоловіка. Особливостями даного зобов'язання, на думку авторки, є те, що: 1) таке право має тільки жінка; 2) існування цього права має строковий характер (воно триває з моменту зачаття дитини і до моменту припинення вагітності чи народження дитини); 3) таке право має тільки жінка, яка перебуває у зареєстрованому шлюбі; 4) зобов'язаною особою щодо цієї жінки є тільки її чоловік (тобто особа, з якою жінка перебуває в зареєстрованому шлюбі) [4, С. 156–166].

Важливим при виникненні даного зобов'язання є те, що **право на утримання у зв'язку з вагітністю** має саме жінка, яка зареєструвала шлюб згідно закону в органах державної реєстрації актів цивільного стану. Це право триває протягом всього періоду вагітності і виникає з того часу, як тільки жінка дізналася про свою вагітність. Однак, якщо жінка завагітніла до моменту реєстрації шлюбу, право на утримання від чоловіка виникає тільки з моменту укладення шлюбу.

Вагітність означає особливий стан жінки, який існує у період розвитку в її організмі плоду. В юридичному розумінні вагітність – це юридичний факт-стан, з наявністю якого закон пов'язує важливі правові наслідки. Зокрема вагітність є одним з юридичних фактів, який надає жінці право на одержання утримання від її чоловіка. При цьому вагітність не пов'язана з непрацездатністю жінки, тобто жінка не повинна доводити, що у такий період вона не може працювати і її трудова функція суттєво обмежена [5]. Період вагітності також пов'язаний з особливим біологічним станом жінки. Тому можливості жінки для самореалізації у будь-якій сфері під час вагітності та опікування малолітньою дитиною є певною мірою обмеженими. Закон передбачає, що чоловік зобов'язаний брати участь у забезпеченні матеріального благополуччя дружини протягом її вагітності та перших років після народження дитини. Досліджуючи момент виникнення права на утримання у вагітній дружини у літературі ведуться різноманітні дискусії з приводу даного питання. Так, З.В. Ромовська доводить, що дане право виникає з того моменту, коли вагітність дружини була виявлена [6]. Протилежної думки притримується Я.В. Новохатська, яка вважає, що таке право виникає у жінки з моменту зачаття дитини [7]. Однак, цілком слушною є думка В.Ю. Євко, яка зауважує, що жінка визнає, зазвичай, про свою вагітність у строк чотири тижні, а стає вона на облік у строк дванадцять тижнів вагітності. Тобто довідку про поставлення її на облік вона отримає значно пізніше, ніж виявить вагітність. Тому звернутися до суду з позовом до чоловіка про надання коштів на утримання жінка має змогу значно пізніше, ніж вагітність буде виявлена. А згідно частини 1 статті 79 Сімейного кодексу України аліменти одному з подружжя присуджуються за рішенням суду від дня подання позовної заяви. Тому заяву до суду про надання її утримання жінка зможе подати лише після отримання письмових доказів, що підтверджують її вагітність. Однак, не було б проблеми якби законодавець не закріпив положення частини 5 статті 84 Сімейного кодексу України про те, що аліменти, присуджені дружині під час вагітності, сплачуються після народження дитини без додаткового рішення суду. Дана норма, на нашу думку, містить у собі двояке смислове навантаження, адже не до кінця зрозуміло про що законодавець веде мову. Виникає питання: Чи мова йде про момент сплати аліментів вагітній дружині, а саме момент початку сплати

визначається вагітністю дружини, чи йдеться про виплати дружині з моменту народження дитини і до досягнення малолітньою трьох років? Так, така позиція законодавця, на нашу думку, викликає подив. Із формулюванням цього положення не погоджується і В.Ю. Євко. Н думку науковиці, із чим ми погоджуємося, саме коли жінка є вагітною, вона потребує значних матеріальних витрат на забезпечення належних умов для збереження її здоров'я та народження здорової дитини. Ці витрати потрібні жінці, як правило, негайно, і чекати до народження дитини вона не має змоги [4, С. 166]. Тому й аналізуючи частину 1 статті 79 Сімейного кодексу України «Аліменти одному з подружжя присуджуються за рішенням суду від дня подання позовної заяви» та частину 5 статті 84 Сімейного кодексу України «Аліменти, присуджені дружині під час вагітності, сплачуються після народження дитини без додаткового рішення суду» приходимо до висновку, що законодавець або до кінця не розтлумачив свою позицію, або, все ж таки, існує колізія в законодавстві щодо даного питання. Тому, щоб схожі думки не виникали у молодих науковців необхідно вдосконалити дане положення частини 5 статті 84 Сімейного кодексу України та викласти її у наступній редакції: «Аліменти присуджені дружині під час вагітності, та у разі проживання із нею дитини до досягнення трьох років, або якщо дитина має вади фізичного та психічного розвитку до досягнення дитиною шести років сплачуються з моменту подання жінкою заяви до суду». Також пропонуємо доповнити статтю 84 частиною 5-1, в яку вкласти наступний зміст: «Якщо аліменти виплачувалися жінці під час вагітності, то виплати можуть бути продовжені до досягнення дитиною трьох років, та якщо дитина має вади фізичного та психічного розвитку до досягнення дитиною шести років без додаткового рішення суду».

Також, проблемою є те, що аліментні зобов'язання виникають лише між чоловіком та дружиною, які перебувають у зареєстрованому шлюбі і їх сімейний зв'язок підтверджується Свідоцтвом про шлюб. Тоді виникає питання, чи має право на утримання вагітна жінка, яка проживає з чоловіком однією сім'єю, але шлюб не зареєструвала і жоден з них не перебуває в іншому зареєстрованому шлюбі?

Ми погоджуємося із Є.Д. Ханович, яка піднімає проблему щодо захисту інтересів жінки, та ненародженої дитини, яка не перебуває у зареєстрованому шлюбі. Так, на думку авторки, з метою захисту інтересів жінки та зачатої, але ненародженої дитини, а також зрівнянні у праві на утримання вагітної жінки, яка перебуває у шлюбі та ні, науковиця пропонує внести зміни до Сімейного кодексу України щодо зобов'язання особи, з якою мати дитини проживає однією сім'єю, але не перебуває у шлюбі, надавати утримання впродовж вагітності, і доповнити частину першу статтю 91 Сімейного кодексу України абзацом 2 наступного змісту: «Жінка, яка не перебуває у шлюбі, але тривалий час проживає однією сім'єю з чоловіком, має право на утримання від чоловіка під час вагітності» [8, С. 99-100]. Однак, досліджуючи питання щодо тривалості спільного проживання, аналізуючи судову практику приходимо до висновку, що суди призначають цей термін на власний розсуд. Так, проаналізуємо кілька цікавих справ із судової практики щодо визначення строку спільного проживання чоловіком і жінкою, щоб їхні взаємини вважалися сімейним союзом.

14 лютого 2023 року Шевченківським районним судом м. Запоріжжя розглядалася справа про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу. У позовній заяві зазначено, що з квітня 2016 р. позивач та ОСОБА_2 почали спільне проживання як одна сім'я та вели разом спільне господарство, мешкали в одній квартирі, однак шлюб офіційно не реєстрували. В цей період вони були пов'язані спільним побутом, мали взаємні права та обов'язки, спільний бюджет, в інтересах сім'ї за спільні кошти придбали меблі та побутову техніку. З метою зберегти відносини та покращити взаємини, вони звертались до психолога у 2016 та 2018 роках, відвідували консультації, що мали позитивний вплив на їх особисті стосунки, але тимчасово. У листопаді 2021 р. спільне проживання та ведення господарства сторонами було припинено, з того часу вони мешкають окремо. Посилаючись на те, що взаємини, які існували між ними у зазначений період, є сімейними відносинами, проте без офіційної реєстрації шлюбу такими не визнаються, позивач просить суд встановити факт проживання з ОСОБА_2 однією сім'єю без реєстрації шлюбу в період з квітня 2016 р. по листопад 2021 р., який має юридичне значення для реалізації її особистих та майнових прав. Суд заслухавши всі доводи сторін та опираючись на те, що тривалість спільного проживання чоловіка та жінки як ознака наявності сім'ї на законодавчому рівні не визначена, вважає, що строк спільного проживання однією сім'єю має бути достатнім для того, щоб стверджувати, що між чоловіком та жінкою склалися усталені відносини, які притаманні подружжю. Суддя посилався на роз'яснення Верховного Суду України від 01.01.2012 р., де йде мова про те, що встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу можливе за таких умов: має місце спільне проживання чоловіка та жінки однією сім'єю, термін спільного проживання (не менше п'яти років), мета встановлення факту (розподіл спільно набутого майна,

спадкування за законом), відсутній спір про право [9]. Із цієї справи випливає, що тривалість спільного проживання повинно дорівнювати не менше п'яти років. Однак, досліджуючи судову практику маємо можливість бачити, що тривалість спільного проживання може обчислюватися і невеликим періодом часу. Так, наприклад, розглянувши 17 січня 2023 року Жовтневим районним судом справу про встановлення факту проживання однією сім'єю з 2016 року і до моменту смерті чоловіка у 2018 році. За цей період часу позивач - ОСОБА 1 разом із ОСОБА 2 проживати в його квартирі, як подружжя, разом придбавали речі, приймали участь у родинних святах та дружніх зустрічах, знайомі обох були повідомлені про їх спільне проживання. Тому суд посилаючись на постанову Великої Палати Верховного Суду від 03 липня 2019 року у справі № 554/8023/15-ц робить висновок, що «факт проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу», встановлюється у разі: спільного проживання однією сім'єю; спільним побутом; взаємними правами та обов'язками. Також, цікавою є думка суду, що належними та допустимими доказами проживання чоловіка та жінки однією сім'єю без реєстрації шлюбу є, зокрема: свідоцтва про народження дітей; довідки з місця проживання; свідчення свідків; листи ділового та особистого характеру; свідоцтво про смерть одного із «подружжя»; свідоцтва про народження дітей, в яких чоловік у добровільному порядку записаний як батько; виписки з господарських домових книг про реєстрацію чи вселення; докази про спільне придбання майна як рухомого, так і нерухомого (чеки, квитанції, свідоцтва про право власності); заяви, анкети, квитанції, заповіти, ділова та особиста переписка, з яких вбачається, що «подружжя» вважали себе чоловіком та дружиною, піклувалися один про одного; довідки житлових організацій, сільських рад про спільне проживання та ведення господарства [10]. Також такий правовий висновок викладено Верховним Судом у постанові від 07 грудня 2020 року у справі № 295/14208/18-ц (провадження № 61-12879св20). Суд зазначає, що для встановлення спільного проживання однією сім'єю до уваги беруться показання свідків про спільне проживання фактичного подружжя та ведення ними спільного побуту, документи щодо місця реєстрації (фактичного проживання) чоловіка та жінки, фотографії певних подій, документи, що підтверджують придбання майна на користь сім'ї, витрачання коштів на спільні цілі (фіскальні чеки, договори купівлі-продажу, договори про відкриття банківського рахунку, депозитні договори та інші письмові докази) тощо [11]. На нашу думку, тривалість спільного проживання повинно обчислюватися не кількістю прожитих років, а документами, які чоловік та жінка можуть пред'явити у суді як доказову базу того, що ці особи проживали однією сім'єю, вели спільний побут та мали взаємні права та обов'язки.

Висновки. Досліджуючи питання присвячене аліментним зобов'язанням, які виникають між особами, які перебувають в зареєстрованому шлюбі бачимо, що законодавець убезпечив інтереси вагітної дружини та у разі проживання з жінкою дитини, але не захищаються інтереси вагітної жінки, яка проживала з чоловіком певний період часу, але шлюб не зареєструвала. Тому право на утримання від чоловіка під час вагітності повинна мати і жінка, яка не перебуває у шлюбі, але тривалий час проживає з ним однією сім'єю.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. 2680-VIII. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 14.07.2023).
2. Сімейний кодекс: Закон України від 10.01.2002 року № 2947-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21-22. Ст. 135.
3. Красвітна Т.П. Зобов'язання подружжя по утриманні в сімейному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: Харків. 2019. 24 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 14.07.2023).
4. Євко В.Ю. Право дружини на утримання під час вагітності в разі проживання з нею дитини у віці до трьох років. Право і безпека. 2021. № 4 (83). С. 156–166. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/98275dd7-a174-4ac8-af36-427c543f0cf0/content> (дата звернення: 14.07.2023).
5. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. URL: <http://mego.info/матеріал/стаття-84-право-дружини-на-утримання-під-час-вагітності-та-у-разі-проживання-з-нею-дитини> (дата звернення: 14.07.2023).
6. Ромовська З.В. Семейный кодекс Украины: наук.-практ. комент. Київ: Ін Юре, 2003. 532 с.
7. Новохатська Я.В. Правове регулювання майнових відносин подружжя (порівняльно-правовий аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2006. 20 с.

8. Ханович Є.Д. Правове регулювання аліментних зобов'язань батьків по утриманні дітей: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.03 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2019. 229 с.
9. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109016505>.
10. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108572089>.
11. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108572089>.